

# Groenen en democratie, een huwelijk of een LAT-relatie?

## Recensie van

Brian Doherty and Marius de Geus (Ed.), *Democracy & Green Political Thought. Sustainability, Rights and Citizenship*. London and New York, Routledge, 1996.

In het boek 'Democracy & Green Political Thought' hebben Brian Doherty en Marius de Geus een aantal vooraanstaande auteurs uit het veld van de groene politieke theorie samengebracht om na te denken over de plaats van democratie in het groene denken. Hoewel de Groenen zelf altijd uitgaan van een noodzakelijk en dwingend verband tussen beide, beziet de buitenwereld dat soms wel anders. Aan Groenen wordt verweten dat ze zich als volleerde calvinisten te veel moeien met het persoonlijk leven van mensen, of dat ze te gemakkelijk bereid zouden zijn een sterke staat te accepteren om toch maar het doel van de duurzame samenleving te bereiken. Het apocalyptische visioen dat zeker bij sommige auteurs van de radicale democratie is terug te vinden, lijkt aan te zetten tot noodmaatregelen. Hoewel deze opwerpingen vaak bewust overdreven zijn, zijn ze niet altijd zo simpel te weerleggen als men wel zou willen. Opmat-

tingen over het soort staat dat nodig is in een ecologisch duurzame maatschappij worden soms onvoldoende uitgesproken of zijn zelfs niet echt doordacht. Wanneer dat wel gebeurt, komt men soms tot oplossingen die inderdaad niet echt democratisch te noemen zijn. Daarbij kan gedacht worden aan het 'technocratisch milieumanagement' dat terug te vinden is in studies als 'Duurzaam Europa' van Friends of the Earth. Het concept 'milieugebruiksruimte' dat aan de basis ligt van dergelijke modellen levert heel interessante beelden en inzichten op, maar de democratische doorwerking van de milieudoelstellingen wordt er als het ware achteraf bij geredeneerd, en dat leidt tot moeilijkheden. Het minste wat dan ook kan gevraagd worden van mensen die actief zijn in groene partijen, milieubeweging en de ruime ecologische stroming, is dat ze grondig doordenken over hun eigen vooronderstellingen en in-

strumenten. Dit boek kan daarbij een goede hulp zijn.

In een eerste deel wordt een aantal groene 'basic's' bekeken. Het artikel van Michael Kenny heeft het over de paradoxen van het groene gemeenschapsdenken. De al dan niet kleinschalige gemeenschappen die bij denkers als Bookchin en Bahro zo'n centrale rol spelen, en die ook in de beginjaren een prominente plaats hadden in de groene partijprogramma's, verdienen een grondige aandacht. Het was een groen adagium dat decentralisering van democratie en economie als het ware vanzelf zou leiden tot een meer evenwichtige in gemeenschap levende burger. Door het op die manier opheffen van de vervreemding die eigen was aan het groot-schalig productivisme zou spontaan een nieuw verantwoordelijkheidsbesef groeien. Die verwachting is te simplistisch, omdat ze te weinig oog heeft voor de beknellende en vrijheidsbeperkende eigenschappen van de 'sterke' gemeenschap die in dit soort visie is geïmpliceerd. Kenny wijst er terecht op dat men meer oog zou moeten hebben voor het differentiedenken dat in het postmodernisme en feminisme is ontwikkeld. Mensen zijn niet te herleiden tot één afgesloten identiteit en zeker niet tot één gemeenschapsidentiteit. Er is nood aan een veel opener concept dat aandacht heeft voor zelfgekozen verbanden in een pluralistische context: mensen zijn tegelijk lid van verschillende gemeenschappen. Tegelijk mag de aandacht voor de 'sense of place' die in het groene denken aanwezig is, niet worden opgegeven. Het artikel van Brian Doherty over de plaats van geweldloosheid in het denken en handelen van groene partijen, brengt weinig nieuws aan. Er wordt wel gesuggereerd om geweldloosheid meer te gaan bekijken in relatie

tot een mogelijke technocratische oplossing van de ecologische crisis, maar dat idee wordt te weinig uitgewerkt. Het artikel van Neil Carter wil een soort demystificatie zijn van de veronderstelde ecologische 'superioriteit' van coöperatieve bedrijfjes. Het verhaal is enigszins ontvullend. De auteur verwerpt zeker de coöperatief niet, maar heeft vragen bij het 'ecologisch surplus' dat bij coöperatieven misschien te gemakkelijk werd verondersteld door Groenen. Het is een interessant verhaal, maar misschien is er meer behoefte aan een groene analyse en visie op andere — meer conventionele — bedrijfspvormen.

Het tweede deel is vrij theoretisch van aard en onderzoekt het al dan niet noodzakelijk verband tussen democratie en ecologie. Michael Saward begint meteen stevig in 'Must democrats be environmentalists?'. Vertrekkend vanuit de democratische theorie ziet Saward een groot probleem: er is volgens hem moeilijk een noodzakelijk verband te leggen. Als bij wijze van spreken de meerderheid geen ecologisch duurzaam resultaat van het politieke proces wil, dan is daar weinig of niets tegenin te brengen. Er is volgens hem één mogelijkheid om het verband wel te leggen. In een democratisch systeem zitten steeds 'beschermende' mechanismen. Bepaalde rechten worden gegarandeerd aan iedereen, en zijn in principe niet onderhevig aan de toevallige meerderheid. Als democratie op zich goed is, dan is het een inherente doelstelling van democratie om te overleven. Een van de beschermde rechten is dat mensen recht hebben op adequate gezondheidszorg. In die context is het dan mogelijk milieubekommernissen echt te integreren in het democratisch proces. Mike Mills zoekt verder binnen dezelfde probleemstelling en pleit voor een ethi-

sche oplossing. Hij vergelijkt ecologisch-autoritarisme en ecologisch-radicalisme en vraagt meer aandacht voor het democratisch proces zelf en niet enkel de uitkomst. Mills pleit voor een uitbreiding van de morele gemeenschap naar niet-menselijke wezens, en trekt die redenering vervolgens door naar de politieke gemeenschap. De teneur van de tekst is vrij ecocentrisch. Hoewel er om ethische redenen wordt gepleit om meer aandacht voor het proces (en niet enkel het doel) trekt Mills toch enkele betwistbare conclusies die neerkomen op een vrij sterke integratie van het doel in het proces zelf. Vanuit een zuiver democratisch (en dus procesgericht standpunt) kan men ernstige bezwaren hebben bij zijn voorstellen. John Barry gebruikt het concept 'duurzaamheid' om het probleem op te lossen. Duurzaamheid is een normatief concept, omdat het een bepaalde morele ingesteldheid vraagt ten opzichte van de toekomstige generaties. In de verantwoordelijkheid ten opzichte van de toekomstige generaties ligt de zorg voor niet-menselijke wezens geïmpliceerd. Daaruit volgt — en dat is een van de belangrijkste elementen van deze tekst — dat duurzaamheid eerder een politiek-ethisch of discursief concept is dan een technische constructie. Vanuit deze vaststelling pleit Barry voor een sterk en actief burgerschap. Hij argumenteert ook dat representatieve vormen van democratie belangrijke positieve aspecten kunnen hebben voor een groene democratie-opvatting. Andrew Dobson gebruikt het concept 'autonomie' om democratie en ecologie met elkaar te verbinden. Dobson is altijd wel 'degelijk' in zijn teksten. Toch is zijn argumentatie hier niet steeds even gemakkelijk te volgen, en misschien iets te zeer geprangd in een logisch schema. Het idee dat bij hem en bij anderen terugkomt dat een duurzaam milieu of een

houdbare ecologische toestand een voorwaarde is voor een democratisch proces, net zoals materiële voorwaarden dat ook zijn, is als idee overtuigender.

In deel drie gaat het over de instellingen van een groene democratie. Het artikel van Peter Christoff over ecologische burgers is een van de interessantste uit deze bundel. De auteur geeft een schets van de actieve ecologische burger. Daartoe is een andere relatie ten opzichte van de natiestaat nodig. Ecologische problemen houden immers geen rekening met staatsgrenzen, waardoor de relevante politieke gemeenschap ook wisselt. Hij sluit aan bij de modernere burgerschapsopvattingen die meer nadruk leggen op de praxis dan op de status van het burgerschap. Zoals al in vorige artikels aangehaald, gaat Christoff verder door op het idee om het concept 'sociale rechten' (materiële voorwaarden voor het democratisch proces) verder uit te werken in ecologische zin. Uit een aantal voorbeelden blijkt dat ecologische rechten (b.v. het recht op een gezond leefmilieu of het recht op milieu-informatie) in verschillende landen reeds verankerd zijn in de grondwet en zo de instrumenten geven voor een actief ecologisch burgerschap. Wouter Achterberg pleit voor het onderzoeken van de positieve aspecten van de ideeën over 'associatieve democratie' voor een groene democratie-opvatting, maar zijn artikel overtuigt niet echt. Marius De Geus doet dat wel in zijn artikel over de ecologische herstructurering van de staat. Daarin neemt hij uitdrukkelijk afstand van vormen van ecodictatuur, die al dan niet impliciet aanwezig zijn in de ideeën van mensen als William Ophuls. De Geus vindt een goed evenwicht tussen een pragmatische aanpak die de liberaal-democra-

tische staat wil aanpassen eerder dan afschaffen en tegelijk een voldoende krachtig pleidooi voor een actieve rol van de staat. Daartoe heeft hij het idee van een 'telescopische ecostaat' uitgewerkt. Het is een staat die in en uit kan schuiven (niveau van decentralisering) naargelang het probleem en die meer vertrekt van een flexibel 'trial-and-error'-model in plaats van een vrij log en centraal gestuurd model. In het laatste artikel gaat Robyn Eckersley dieper in op de problematiek van ecologische rechten. Eckersley vertrekt vanuit de liberale democratie en wil vandaaruit het rechtendiscours uitbreiden naar die burgers die nu niet vertegenwoordigd zijn (b.v. toekomstige generaties). De mogelijkheden van verschillende soorten ecologische rechten worden concreet bekeken. Het probleem met rechten is dat ze vaak over individuele belangen gaan, terwijl Groenen vaak bezig zijn met ecologische en sociale gehelen. Het mediërend concept tussen de twee is dat van autonomie. En net in de invulling van het begrip autonomie ligt volgens Eckersley het verschil tussen ecologen en liberalen.

Wie aan dit boek begint met de hoop een hele reeks heel praktische concrete voorstellen te krijgen, zal misschien teleurgesteld zijn. Het is een boek met politieke theorie en schetst in die zin een kader waarbinnen discussies over concrete voorstellen kunnen gevoerd en gesitueerd worden. Zo bekeken is dit boek erg interessant en bruikbaar. Bij een eerste lezing valt het soms wat tegen. Dat ligt voor een deel aan het feit dat de meestal Angelsaksische auteurs zich vooral plaatsen in een context van de academische politieke ecologie. Voor iemand die al wat langer actief is in een context waar er b.v. ook sterke groene partijen zijn (dat is onder meer niet het

geval in Groot-Brittannië) komen sommige van de onderwerpen wat 'gedateerd' over. Het blijkt immers dat de 'praxis' van groene politiek ook best wel heel wat materiaal oplevert voor de verdere ontwikkeling van probleemstellingen van democratie en groen-politiek denken. Het is vaak een groot tekort dat groene politici veel te weinig lezen wat er verschijnt in het theoretische veld. Bij het lezen van dit boek valt echter ook het omgekeerde op: de academici zouden zich best eens wat grondiger in de praktijk van de groene partijen (en dan niet alleen de vrij marginale Britse) verdiepen. Zo zou een zinvolle wisselwerking kunnen ontstaan (b.v. bij een probleem als het evenwicht tussen directe en representatieve democratie). Bij een grondiger lezing blijken enkele van de teksten zeker sterker te worden. Ze bieden heel veel materiaal en vernieuwende inzichten aan. Soms is het jammer dat alleen in het artikel van Christoff aansluiting wordt gezocht met de opvattingen van mensen als David Held en Ulrich Beck. Deze auteurs (ook onder meer Anthony Giddens en Scot Lash) hebben ideeën ontwikkeld die voor de hier behandelde problematiek erg relevant zijn. Ten slotte valt het op dat er over de ontwikkelingen in het natiesysteem weinig creatief wordt gedacht. Ook daar zal de Angelsaksische context wel voor iets tussen zitten. Meer aandacht voor een federalistische visie op de statelijke ontwikkeling zou erg nuttig zijn.

*Jan Mertens*